

JASMINKA KUZMANOVSKA
Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“ vo Skopje
Institut za nacionalna istorija
ul. Grigor Prličev br. 3, MK-1000 Skopje
kuzmanovska.jasmina@gmail.com

TOPONOMASTIČKE DILEME VEZANE UZ IMENA DVIJU KASNOANTIČKIH UTVRDA S LATINSKIM SUFIKSIMA *-(I)ANUS*, *-A*, *-UM*

Prokopijeva toponimija, osobito ona zabilježena u četvrtoj knjizi njegova djela *De aedificiis* iz više je razloga veoma izazovno područje za proučavanje jezika razdoblja kasne antike. U ovom ćemo radu razmotriti imena dviju kasnoantičkih utvrda iz makedonskoga popisa, koje spominje samo taj autor u navedenu djelu iz 6. stoljeća. Riječ je o utverdama Ἀργικιανόν (*Argicianum*) i Γεντιανόν (*Gentianum*), čija su imena tvorena latinskim posvojnim sufiksima *-(i)anus*, *-a*, *-um* (grč. *-ιαννα/-ιαννον*). Ne osporavajući tezu da se na temelju svojih morfoloških značajki ta imena s pravom smatraju latinskim, posebnu ćemo pozornost posvetiti njihovu korijenskom segmentu radi točnijega utvrđivanja njihova podrijetla i značenja.

1. Uvod

Unatoč tomu što Prokopijevo djelo *O građevinama* (grč. Περὶ κτισμάτων, lat. *De aedificiis*) povjesničari često podcjenjuju smatrajući ga besramnim panegrikom Justinijanu, a arheolozi ga zanemaruju zbog fragmentarnosti podataka u popisima utvrda, s lingvističkoga je motrišta ono veoma dragocjeno jer svjedoči o jezičnoj stvarnosti u 6. stoljeću, posebice kada je riječ o toponimiji. U makedonskom popisu naslovljenu Ἐπὶ Μακεδονίας u Prokopijevu djelu pretkazi-vo pronalazimo zanimljiva i lingvistički (osobito semantički i morfološki) izazovna imena u čijoj se osnovi nalaze riječi različita podrijetla. U ovom ćemo radu posebnu pozornost posvetiti imenima dviju od ukupno šest utvrda koja su tvorena specifičnim latinskim posvojnim sufiksima *-(i)anus*, *-a*, *-um* (grč. *-ιαννα/-ιαννον*) (Procopius 1940: 254; 1964: 118).¹ U literaturi je uglavnom zastupljeno mišljenje

¹ Napominjemo da je V. Beševliev (1970: 48) pogrešno u tu skupinu ubrojio toponim Ἀδριάνιον

da su ti toponimi, uvjetno nazvani *latinskim*, morfološki i po svojem postanju, vezani uz osobna imena (*praenomina*), rodovska imena (*gentilicia*) ili nadimke (*cognomina*) vlasnika vile, imanja, utvrđene kule ili zemljišnoga posjeda. Kao što je poznato, sufiksi *-(i)anus*, *-a*, *-um* postali su vrlo produktivni tijekom procesa romanizacije, a naročito prodorom i etabliranjem rimskih vojnika, prije svega u dunavskim, a zatim i u drugim balkanskim provincijama. S vremenom su, kako nam svjedoče pisani izvori, ti latinski sufiksi postali još rašireniji – samo u Prokopijevu djelu *O građevinama* u pojedinim provincijama 50-ak je utvrda s imenima tvorenim sufiksima *-(i)anus*, *-a*, *-um*, dok ih je u makedonskom popisu šest. Tim se sufiksima – osobito *-(i)anus*, *-um* – najčešće označivala pripadnost zemljišnoga posjeda ili vile određenomu vlasniku, najvjerojatnije veteranu rimskoga, ali i tuđega podrijetla i imena. Na sjeveru (u Galiji) zabilježena je i inačica *-acus* (*-acum*) (Papazoglu 1969: 196; Mihăescu 1978: 15; Papazoglou 1988: 28, bilj. 72). Najprecizniji u razmatranju toponima tvorenih tim sufiksima bio je češki povjesničar K. Jireček (1902–1904: 14), koji je ispravno uočio da su nastala od osobnih imena ili rodovskih imena te da se u većini slučajeva njima imenuju vile (*villae*), kolibe ili kuće (*casae*), zatim kule, i to najčešće kule s utverdama (*turres*). Usto, imenima tvorenim sufiksom *-(i)ana* mogu biti imenovane i usputne, trgovačke, carinske² ili poštanske postaje (*stationes*), kao i stanice za zamjenu konja ili kola – takozvane *mutationes*, a toponimom tvorenim sufiksom *-(i)anum* može se imenovati i utvrđeno poljoprivredno imanje. Valja spomenuti da postoje i drugačija mišljenja o podrijetlu sufikasa o kojima ovdje raspravljamo – neki ih istraživači smatraju slavenskima. Ne slažemo se s tim mišljenjem i držimo da je jezično neutemeljeno, a naš je sud o imenima slavenskoga podrijetla, općenito kod Prokopija, negativan. U tom smislu, u potpunosti uvažavamo mišljenje autora koji smatraju da je teško dokazati slavensko podrijetlo imena utvrda u djelu *De aedificiis*. Naime, predložena slavenska etimologija pojedinih imena utvrda ne uzima u obzir povijesne, epigrafske, etničke, sociološke i mnoge druge okolnosti bitne u lingvističkim istraživanjima, a posebno u toponomastici, koja je u svojoj biti vrlo konzervativna i izrazito interdisciplinarna (Beševliev 1970: 17).³ Budući da cilj ovoga rada nije podrobna rasprava o navedenoj problematici, upućujemo na autore koji zagovaraju

(*Adrianium*). Naime, tu sufiks *-(i)anus* pripada osobnomu imenu od kojega je toponim izveden. Sufiks toponimijske tvorbe jest *-iov/-ium* u srednjem rodu, prema izostavljenom *φρούριον* (*castellum*) – ‘Hadrijanova (utvrda)’.

² Nasuprot tezi da je toponim *Κομμαρκίανα* u makedonskom popisu nastao od osobnoga imena, prilično smo uvjerljivo predložili etimološku vezu s pojmom latinskoga podrijetla *commercium* i ponudili identifikaciju sa starom carinskom postajom kod nestaloga sela Komarčane u Makedoniji (Kuzmanovska 2019: 7–15).

³ Negativan sud o slavenskim toponimima kod Prokopija iznosi i A. Loma (Лома 1997: 25) revidirajući svoje prethodne stavove o tom pitanju. Prilično je jasna u tom pogledu i F. Papazoglu (1969: 200, bilj. 306).

slavensko podrijetlo imena o kojima je riječ (usp. Šafarik 1828: 180; Niederle 1916: passim; Дуйчевъ 1942: 270; Георгиев 1958: 321–342; Гиндин 1984: 43–47).

Imenima utvrda latinskoga podrijetla bavio se i poznati romanist, balkanolog i slavist P. Skok. Za spoznaje o Prokopijevu jeziku uopće osobito je važno Skokovo zapaženo izlaganje na kongresu bizantologa u Sofiji, naslovljeno *De l'importance des listes toponomastiques de Procope pour la latinité balkanique*.⁴ U njemu autor klasificira imena utvrda latinskoga podrijetla prema načinu postanja i upućuje na njihove najvažnije fonetske i morfološke značajke (Skok 1935: 161). Razmatrajući imena kaštela koja je Prokopije zabilježio na drugim zemljopisnim prostorima (u Dardaniji te u okolici Naisa i Remezijane), F. Papazoglu (1969: 196) u svojoj je znamenitoj studiji o sredjobalkanskim plemenima u predrimsko doba iznijela, uz ostalo, svoje mišljenje i o toponimima tvorenim razmatranim sufiksima. Pri nabranjanju imena utvrda u popisima, vodeći pritom računa o riječima koje čine korijenski morfem, zaključila je da uz takozvana imena grčko-latinskoga podrijetla »postoje i takva koja su prava latinska, kao i ona koja samo liče na latinska ili imaju klasični prizvuk«. Usto, među njima se nalaze i »osnove koje su izvedene iz osobnih imena čija je pripadnost autohtonom elementu očigledna ili vrlo vjerojatna«, pa autorica smatra da bi bilo najpravičnije ubrajati ih u lokalne/epihorske. Tijekom našega istraživanja vezana uz imena utvrda u djelu *De aedificiis* uočili smo da se slični primjeri toponima tvorenih navedenim specifičnim sufiksima pojavljuju i u makedonskom popisu te da istraživačima s pravom stvaraju nesigurnost u određivanju jezične pripadnosti korijenskoga segmenta. Stoga smatramo da takva imena zbog specifičnih sufikasa ne treba olako ubrajati među imena latinskoga podrijetla, naročito ne one primjere u kojima nam je korijenski morfem nepoznat i filološki nerazumljiv. Poštujemo mišljenje P. Skoka da su se imena mjesta s tim sufiksima mogla razviti samo u latinskom jezičnom okruženju, kakva u osnovi i jesu područja na kojima su ti toponimi posvjedočeni u 6. stoljeću. Istodobno upozoravamo i na neke lokalne specifičnosti i supstratne relikte u pojedinim imenima u makedonskom popisu, što je i pretkazivo za područje u kojemu je bilingvalnost (čak i polilingvalnost) realnost u prijelomnom 6. stoljeću. Popisi imena utvrda koje nalazimo kod Prokopija, osobito oni koji se odnose na područja Novoga Epira i Makedonije, a djelomično i Trakije, nedvojbeno pokazuju da se znatan dio njih nalazi na samim važnijim putovima ili u njihovoj neposrednoj blizini. Time se još jednom potvrđuje činjenica da je stara i znamenita cesta, od davnina poznata pod imenom *Via Egnatia*, zadržala svoju važnost i u razdoblju kasne antike te da je Justinijanovim osvajanjima postala još važnija. Iako većina imena utvrda i dalje ostaje nepoznata, a njihova ubikacija nesigurna, ipak se na temelju filološke analize imena pojedinih utvrda i njihove identifikacije na terenu neki zaključci mogu donijeti ili bar naslutiti. Neke od tih utvrda

⁴ Opširnija inačica toga izlaganja pretočena je u rad (Skok 1937–1938: 47–58).

prilično su pouzdano identificirane kao putne stanice, a njihov položaj potvrdila su i arheološka istraživanja.⁵ Poznato je da je rimska magistralna cesta *Via Egnatia* izgrađena prije svega kao vojnička – *via militaris*, kako ju je u klasično doba u svojim spisima nazivao još Ciceron (Cicero 1898: 8), što je i epigrafski potvrđeno: CIL III 6123 (1873: 1059). Tek poslije ona je postala vrlo važna komunikacija u smislu širenja rimske administrativne vlasti, a potom i kao trgovačka ruta (Belke 2002: 74)⁶ i ruta putovanja privatnih osoba. Takva kvalifikacija ceste *Via Egnatia* zadržana je i u starijim, veoma važnim monografijama koje se njome bave (usp. Tafel 1842: passim; Jireček 1877: 5, 7). U razdoblju kasne antike (naročito prenošenjem glavnoga grada Imperije sa zapada na istok, u Konstantinopol) *Via Egnatia* još je više dobila na važnosti. Uz nju je postojala i druga veoma važna cesta (također vojnička), koja je povezivala Konstantinopol – preko Filipopolja, Serdike i Naisa – sa Singidunumom, kao i s drugim manjim lokalnim cestama. Uz ostale bizantske izvore svojevrsna je potvrda navedenoga i građevinska inicijativa imperatora Justinijana poduzeta radi pojačanja obrambenih mogućnosti Bizanta od barbarskih upada, a sublimirana je u popisima utvrda iz Prokopijeva panegirika *De aedificiis*. Uostalom, i sam Prokopije (Procopius 1940: 222; 1964: 104), u uvodu četvrte knjige, koja se odnosi na područje Europe, piše »da će u daljem tekstu nabrojati sve novopodignute i obnovljene utvrde koje je Justinijan izgradio u cilju zaštite od barbarskih upada«.

Za ubikaciju ovih, većinom samo u ovom Prokopijevu djelu spomenutih utvrda, od važnosti bi mogla biti takozvana Jirečekova linija, u znanosti poznata kao zamišljena crta koja prolazi Balkanskim poluotokom i razdvaja područje utjecaja latinskoga jezika na sjeveru od područja na jugu, u kojem je grčki jezik dominantan u antičkom razdoblju (Jireček 1911: 38–41). Ta linija – prvobitno uspostavljena kao svojevrsna demarkacija u lingvističkom smislu, a poslije sve više kao granica koja dijeli sfere rimskoga i helenskoga kulturnog i civilizacijskog utjecaja – kreće s najjužnije točke Dalmacije na Jadranskom moru, prolazi kod municipija *Scupi* i *Serdica*, odakle nastavlja linijom planinskoga masiva *Haemus* sve do Odese na Crnom moru. No, i tu podjelu moramo prihvatiti samo uvjetno jer se u kasnoj antici i u južnim prostorima mora računati na dvojezičnost, što potvrđuju natpisi u Novom Epiru, Makedoniji i Grčkoj, osobito oni pronađeni uz važnije

⁵ Jedna od utvrda iz Prokopijeva makedonskoga popisa – Κύρρου (vrlo vjerojatno podudarna s *mutatio Scurio* (606, 3), spomenutom u *Itinera Hierosolymitana Saeculi IIII–VIII* 1898: 27) – nalazi se na samoj trasi ceste *Via Egnatia* i primjer je kasnoantičke utvrde koja je naslijedila ime i položaj iz ranijega antičkog doba. Za većinu utvrda postoje indicije da su se nalazile na samoj cesti ili u njezinoj neposrednoj blizini (Кузмановска 2016: 1–5).

⁶ Kao važna trgovačka ruta izdvaja se zapadna dionica ceste *Via Egnatia*, koja se u kasnoj antici nalazila na području Novoga Epira (poznata i pod imenom *Kandavijska cesta*, kako ju je nazvao još Strabon (1961), kojom se, nakon dolaska pod rimsku vlast, odvijala izrazito važna opskrba pšenicom.

ceste. Najvažniji izvanjezični čimbenik koji je utjecao na latinski jezik na balkanskim prostorima Rimskoga Carstva jest vrlo jaka i kontinuirana prisutnost rimske vojske, a s tim u vezi i znatan priljev stanovništva iz različitih dijelova rimskoga svijeta, osobito duž važnih cesta. Etnička se šarolikost staroga i novoga stanovništva odrazila na jezični supstrat i superstrat te na jezike adstrata na tom području, pa moramo računati na dvojezičnost, koja je bila očita u 6. stoljeću. To potvrđuju i popisi utvrda u izvornom tekstu *De aedificiis*, gdje Prokopije navodi imena utvrda na grčkom jeziku, grčkom grafijom. Očito je da su ta imena transkribirana s latinskoga. Zapravo, latinska se imena utvrda mogu naslutiti u većini primjera kao originalna, a ovdje su, više ili manje pažljivo prilagođena grčkoj fonetici jer se autor evidentno koristio službenim popisima, mapama, itinerarima i drugim državnim dokumentima pisanim na službenom latinskom jeziku (Perrin-Henry 1981: 103; Cameron 1985: 8). Naravno da je ta dvojezičnost utjecala i na same toponime, na njihov lik, naročito u primjerima koji pokazuju latinsko izvođenje od autohtone (domaće) osnove, a čiju pojavnost P. Skok (1915: 2) smatra znakom sigurne romanizacije i potvrdom da je latinski jezik bio govorni na tom području. F. Papazoglu (Παπαζογλυ 1957: 46) u svojoj monografiji o makedonskim gradovima u rimsko doba iznosi nešto drugačije mišljenje o romanizaciji. Ona smatra da procese helenizacije i romanizacije treba shvatiti kompleksnije i dvo-smjerno, ne samo kao jezični fenomen u smislu infiltracije stranih i razvijenijih kulturnih sadržaja, nego i obrnuto, kao uključivanje različitih etničkih skupina sa svojim tradicijama u zajedničku kulturnu i društvenu sliku Sredozemlja. Stoga smatramo da u toponomastičkim istraživanjima treba biti vrlo oprezan prilikom analize imena i dosljedno primjenjivati interdisciplinarni pristup. Zato uvažavamo mišljenje istraživača koji smatraju da je najispravnije da se lingvističko ispitivanje svakoga pojedinačnog imena (toponima) treba poduprijeti arheološkim, numizmatičkim, epigrafskim, kao i relevantnim povijesnim podatcima u danom prostoru i vremenu, bez ikakvih ograničenja u pogledu administrativnih i zemljopisnih predrasuda, što se i pokazalo ispravnim na mnogim primjerima hapaksa s područja koje Prokopije naziva Ἐπὶ Μακεδονίας.⁷

Prije same analize za ovaj rad odabranih toponima napominjemo da je o toponimima iz djela *De aedificiis* pisano vrlo malo, i to uglavnom u okviru toponomastičkih ili povijesno-zemljopisnih istraživanja. V. Beševliev (1970: 48), koji se u svojoj izvršnoj monografiji bavio Prokopijevim toponimima iz Trakije, navodi i neke toponime s ovdje spomenutim posvojnim sufiksima te ih ubraja, uglavnom prema morfološkim značajkama, u takozvana *latinska imena*. M. Perrin-Henry (1974: 183–186) u svojem doktorskom radu i u drugim znanstvenim priložima pisala je o toponimima koje spominje Prokopije, ali se nije detaljnije

⁷ O složenim procesima u razvoju latinskoga jezika, ponajprije na temelju epigrafskih izvora, vrlo argumentirano piše Nedeljković (2015: 327). Vidi i Adams (2003: passim; 2007: 633).

bavila imenima o kojima je riječ u ovom radu. Dala je svoj sud jedino o distribuciji imena utvrda tvorenih spomenutim sufiksima. U svojem veoma iscrpnom doktorskom radu iz područja povijesnoga zemljopisa Makedonije, A. Konstandakopoulou (Κωνσταντακόπουλου 1983: 403) u pregledu spominje imena Prokopijevih utvrda iz makedonskoga popisa. Jedino govoreći o utvrdi Γεντιανόν, upućuje na rad Perrin-Henry (1974), a ostale određuje »kao nepoznate utvrde spomenute jedino kod Prokopija«. Poneku bilješku nalazimo i u komentarima uz prijevode djela *De aedificiis*. Imena utvrda, koja su predmet našega rada, spominje jedino D. Roques, koji ih izvodi iz osobnih, odnosno rodovskih imena (Procope de Césarée 2011: 259, 311). Napominjemo da su grafije obaju imena utvrda u različitim rukopisima i prijepisima izvornoga teksta jednake i da u tom smislu ne postoje odstupanja koja bi mogla utjecati na konačan sud o podrijetlu imena.

2. Ime utvrde Ἀργικιανόν (*Argicianum*)

Specifičan primjer imena utvrde koji nalazimo u makedonskom popisu jest Prokopijev Ἀργικιανόν (*Argicianum*). Prethodna razmatranja potaknula su nas da budemo obazrivi u pogledu određivanja podrijetla korijenskoga morfema u imenu utvrde, ne povodeći se pritom evidentno latinskim sufiksom *-anum*, premda ga Beševliev (1970: 48) ubraja među toponime latinskoga postanja oslanjajući se na veoma poznat Schulzeov rad (Schulze 1904) o latinskim osobnim imenima. I D. Roques (v. Procope de Césarée 2011: 259), premda nesigurno (s upitnikom), smatra da je riječ o posjedu ili vili koja pripada nositelju imena *Argicus* i upućuje na epigrafske referencije: LPN I, 6 (2002) s. v. *Argicianum*, col. 867 (v. Procope de Césarée 2011: 311), ne određujući pritom ime prema podrijetlu. Utvrdili smo da je ime *Argicius* kao *nomen gentile* posvjedočeno u galskoj prozopografiji iz 3. stoljeća nove ere (PLRE I: 97, 102). Naime, poznati pjesnik i političar iz 4. stoljeća Auzonije spominje ime svojega djeda s majčine strane koji se zvao *Caecilius Argicius Arborius* (Ausonius 1919: 62, 122), podrijetlom iz veoma stare i ugledne aristokratske obitelji iz jugozapadne Galije. Usto, ime je potvrđeno i kao *praenomen* antipolitanskoga episkopa (*Argicius episcopus Antipolitanus*) iz 524. godine (*Corpus Christianorum Series Latina* 1963: 45, bilj. 17). Izvođenje s *-ic-* kao specifičnost galskih imena u primjerima *Casticus*, *Argicius*, *Bellicius*, *Reticius* davno je primijetio F. Stark (1868: 171) analizirajući keltsku onimiju. Istražujući keltske jezike, W. Stokes (v. Stokes i Bezenberger 1979: 18) u složenim osobnim imenima, a prije svih u imenu *Com-argus*, prepoznaje keltski leksem u imenovanju **argo-s* sa značenjem 'heroj, muž-heroj', srodno ir. *arg*, *argeind* i grč. ἀρχός. Istraživač keltske onimije J. Zeidler također je pisao o podrijetlu imena *Argicius*.⁸

⁸ J. Zeidler o podrijetlu imena *Argicius* piše u monografiji koja se bavi istraživanjima prozopografije iz kasnorimske Galije, s naglaskom na *nomen gentile* pjesnika Auzonija (Coşkun i Zeidler 2003).

Potaknut spoznajama koje smo spomenuli, u novom radu Zeidler (2004: 1) iznio je svoje mišljenje da »ime *Argicius* najvjerojatnije potječe od **Arg-ik-īo-* pri čemu daje temelj za razmišljanje da u njegovoj osnovi leži ovaj uobičajeni keltski leksem ako nije riječ o staroj i poznatoj osnovi **argio* koja je sadržana u brojnim grčkim riječima sa značenjem 'sjajan, bijel'«. ⁹ Prema Zeidleru staroirsko **arg* srodno je grčkomu ἀργός 'glavni, vodeći', koje se izvodi iz indoeuropskoga korijena **reg^h*- 'sjediti uspravno, stršiti', odnosno, kako smatra Beekes (2010: 146), iz **h₂rg^h*. Njegovo je tumačenje da se promjena samoglasnika u *arg-i-* umjesto *arg-o-* može objasniti upotrebom sufiksa *-iko-*, čiji je *-i-* zamijenio osnovni samoglasnik *-o-*. Alternativno, ta bi se promjena, prema Zeidleru, mogla promatrati kao utjecaj latinskoga, gdje je vezni samoglasnik *-i-* dobro posvjedočen. Sonantni **r* u grčkom se redovito odrazio kao *ar*, osim u eolskom i djelomično mikenskom, gdje je odraz *or*. Budući da bi u keltskom rekonstruirano **r^g^h-ós* dalo ***rigos*, a ne *argos*, za početni se *ar* u keltskom mora pretpostaviti indoeuropski početni laringal, odnosno **h₂*, na što je kasnije upozorio i Beekes (2010: 146). Prema Zeidlerovu mišljenju još su Rix i Kümmel (2001: 498, bilj. 1) u svojem leksikonu, u bilješci, spomenuli mogućnost postojanja toga laringala, ali nisu vidjeli obvezni dokaz. Zeidler (2004: 2) vjeruje da je upravo keltsko onimijsko svjedočanstvo u liku *Argicius* – u čijoj je osnovi staroirska osnova *arg* – pomoglo da se utočni indoeuropska rekonstrukcija kao **h₂reg^h* i nominalna derivacija kao **h₂rg^h-ós*, koja je originalno pridjev, potvrđen u grčkom i staroirskom jeziku. Nakon svega rečenog možemo zaključiti da je velika vjerojatnost da se upravo ime *Argicius*, koje je keltskoga podrijetla, tvoreno posvojnim sufiksom *-anum*, nalazi u osnovi imena Prokopijeve utvrde *Argicianum* te da je najvjerojatnije riječ o imenu prvotno zemljišnoga posjeda koji je u doba opasnosti od upada naknadno utvrđen, a čija identifikacija na terenu, za sada, ostaje nepoznata. V. Beševliev (1970: 27) s pravom ističe da se samo dio toponima koje bilježi Prokopije može pouzdano smatrati keltskim, a najbrojniji su u nekadašnjoj provinciji *Dacia Mediteranea* (koja je u djelu *De aedificiis* administrativno predstavljena područjima Ἰπὸ πόλιν Σαρδικήν, Ἰπὸ πόλιν δὲ...νέα μέν· i Ἐν χώρᾳ Ἀκουενισίῳ), zatim na području oko Singidunuma, kao i u Panoniji, sjevernoj Italiji i drugdje. Beševliev smatra da »keltski toponimi u popisima utvrda iz *Gradevina* ipak svjedoče o nekadašnjim keltskim žarištima ili enklavama na Balkanskom poluotoku, etničkom elementu koji se nikako ne treba zanemariti kada se raspravlja o etničkim, jezičnim uopće, kao i toponomastičkim balkanskim problemima«. Kelti se prvi put pojavljuju na makedonskim prostorima u doba helenizma, ali na svojem se putu prema jugu i

⁹ Naime, poznato je da korijenski element koji potječe od ie. **h₂rg^h*- 'sjajan, bijel' postoji i u brojnim drugim jezicima. Korijen **h₂(e)rg^h* nalazi se u grč. ἀργός, ἄργυρος 'sjajan, srebrn', lat. *argentum*, skt. *árjuna* 'sjajan, bijel', hetit. *ḫarki*, toh. A *ārki*, toh. B *ārkiwi* (Frisk 1973: I, 133; Sihler 1995: 45).

istoku ondje ne zadržavaju dugo. Velik broj arheoloških nalaza, pisani izvori, kao i podatci iz onimije i numizmatike svjedoče o njihovoj prisutnosti na širem balkanskom prostoru, ali ne i u Makedoniji. Prva je velika keltska invazija bila 280./279. god. prije Krista. Do nje je došlo ne samo zbog želje za plijenom nego i zbog prenaseljenosti regije. Tada su Kelti iz mnogih smjerova i u nekoliko navrata pregazili i opustošili Makedoniju. Nakon neuspješnoga pohoda i poraza koji su pretrpjeli u Heladi jedan dio njih ostao je na jugu, a drugi se preselio u Makedoniju i Trakiju. Prema svjedočenju Livija (Livy 1951: 352), oko Edese, Pele i Beroje postojale su keltske enklave, ali se ta svjedočanstva odnose na mnogo ranije doba. Usto, u tim su enklavama većinom živjeli najamnici koje su makedonski kraljevi naseljavali za vojne potrebe.¹⁰ U Makedoniji nisu zabilježeni keltski toponimi (o tome, ponajprije na temelju arheoloških nalaza, svjedoči N. Proeva (Προεβα 2010: 97)), dok su u antroponimiji rimskoga doba na dardanskom području (današnja Sjeverna Makedonija), u blizini kolonije Scupi, zabilježena keltska imena koja svjedoče o njihovoj prisutnosti na tim prostorima (Πετροβα 2000: 12–14). Budući da Kelte nalazimo kao najamnike u vojskama makedonskih kraljeva, s razlogom možemo pretpostaviti da su bili i u rimskoj vojsci prilikom osvajanja u kasnijem, kasnoantičkom razdoblju te da su bili aktivni kao vojnici u Justinijanovoj vojsci. Na temelju toga mogli bismo zaključiti da bi se utvrda imena Ἀρυκιαῶν, koju spominje Prokopije u kasnoantičkom razdoblju, mogla odnositi na zemljišni posjed nekoga veterana keltskoga imena i podrijetla. Istodobno, iako je riječ o usamljenom onimijskom svjedočanstvu, ne možemo potpuno isključiti ni mogućnost da je riječ o imenu hnskoga podrijetla jer Prokopije u *Ratovima* (Procopius 1914: 495) spominje osobno ime Ἄρυεκ (ime stražara, člana osobne garde jednoga od generala, koji je prema svjedočanstvu pisca bio Hun i koji je »sam ubio dvadeset i sedam Perzijanaca«). Huni su zasvjedočeni na ovim prostorima prilikom njihova prodora s istoka u vrijeme velike seobe naroda, a u više pljačkaških pohoda 447. godine opustošili su i Makedoniju. Usto, hunski su vojnici zbog hrabrosti i iznimnih vojničkih vještina bili veoma traženi i kasnije, u moćnoj Justinijanovoj vojsci. Sve to pokazuje da nije nevjerojatna pretpostavka da se u korijenskom morfemu imena utvrde Ἀρυκιαῶν nalazi tuđe (nelatinsko) ime. Uz našu jezičnu potvrdu, i brojne studije pokazuju da su stanovnici Imperije u 6. stoljeću ponosno nosili svoje ime kao validan i pouzdan reprezent etniciteta i kulture. Na prilično klizavu području identiteta, jezik (u ovom slučaju imenske potvrde) može se smatrati kao prilično koristan i pouzdan dokaz za određivanje etničkoga podrijetla nositelja imena. Iako identifikacija prema osobnom imenu, rodovskom imenu ili nadimku katkad može biti i netočna, većinom je prilično pouzdana. Kompleksna istraživanja pokazala su da je glavnina vojnika u Justinijanovoj vojsci bila rimskoga podrijetla, ali je također evidentno (na osnovi pisanih i epigrafskih izvora)

¹⁰ Tezu podupire i činjenica da se na makedonskom području ne nalaze nadgrobni spomenici keltskoga tipa, a nisu posvjedočeni ni tragovi keltskih božanstava.

da su u vojsku bili regrutirani i vojnici barbarskoga podrijetla, koji su u njoj obnašali i razne visoke dužnosti (Parnell 2012: 9–13). Govoreći o Prokopijevoj toponimiji, i F. Papazoglu (1969: 200) iznosi mišljenje da postoje i tragovi drugih etničkih elemenata koji su prodrli na Balkan u posljednjim stoljećima antike. To nam daje za pravo da vjerujemo da se u korijenskom morfemu imena utvrde Ἀργικιανόν nalazi nelatinski supstrat i da su gotovo podjednake mogućnosti da on bude hunskoga ili keltskoga podrijetla. S jedne strane evidencija prema prozopografiji (Parnell 2012: 16) govori da su Huni bila najveća barbarska etnička grupacija u bizantskoj vojsci u doba Justinijana, dok s druge strane, keltsko toponimijsko svjedočanstvo Ἀργανόκιλι (Procopius 1940: 264; 1964: 123) iz popisa za područje koje Prokopije naziva Ἐν χώρᾳ Ἀκουεμισίῳ, a prije svega epigrafska utemeljenost antroponima *Argicius*, daje prednost tezi o keltskom podrijetlu imena utvrde Ἀργικιανόν koju i mi zastupamo.

3. Ime utvrde Γεντιανόν (*Gentianum*)

Drugi zanimljiv primjer u Prokopijevu makedonskom popisu iz skupine imena s posvojnim sufiksima *-(i)anus, -a, -um* jest ime utvrde Γεντιανόν, s latinskim paralelnim i, zapravo, originalnim čitanjem *Gentianum*, o čemu jasno svjedoči grafija dentalnoga konsonanta u grčkom. U vezi s tim imenom pred nama su dvije nepoznanice: jedna se odnosi na pitanje značenja njegova korijenskoga morfema, dok se druga tiče njegova jezičnog podrijetla. V. Beševliev (1970: 48) ubraja ga među toponime latinskoga podrijetla držeći da se može izvesti od osobnoga imena *Gent(h)ius*/Γένθιος, koje je najpoznatije kao ime znamenitoga ilirskoga kralja. Osobno ime ilirskoga kralja u izvorima je posvjedočeno dvojnomo grafijom: Γέντιος, ου, ό / Γένθιος, ου, ό (Bailly 1959 s. v. Γέντιος, Γένθιος). Dilemu u vezi s etimologijom imena te utvrde, točnije pitanje je li u njezinu korijenskom segmentu *praenomen*, odnosno *cognomen* ili naziv biljke, potaknula je navodna veza između naziva biljke i imena ilirskoga kralja. Mišljenje o povezanosti imena ilirskoga vladara i biljke *gentiana* temelji se na predaji zapisanoj u nekim antičkim izvorima. Naime, poznati grčki farmakolog Dioskurid u 1. stoljeću nove ere, kaže da je biljka zvana *gentiana* (γεντιανή, ἦς, ἥ) – koja je po njegovu mišljenju bila biljka mitskih Kentaura – dobila ime po ilirskom kralju Genciju, koji je, navodno, prvi uočio njezina ljekovita svojstva (Dioscorides, *De materia medica*, III, 3). Usto, povjesničar Plinije Stariji piše »da je Gencije, kralj Ilira, prvi otkrio biljku i da se njeni najkvalitetniji uzorci nalaze u Iliriku«. ¹¹ Time je pučka etimologija, koja povezuje ime vladara Gencija i naziv biljke, dobila na snazi. ¹²

¹¹ Plinius Secundus (1897: 139): »Gentianam invenit Gentius rex Illyriorum, ubique nascentem, Illyrico tamen praestantissimam, folio fraxini, sed magnitudine lactucae, caule tenero, pollicis crassitudine, cavo et inani, ex intervallis foliato, III aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore, aquis montibus subalpinis plurima. usus in radice et succo.«

¹² Tu etimologiju podupire i Chantraine (1968: 215). Slično tvrdi i Lewis (1980: 809).

Praenomen/cognomen Gent(h)ius/Gent(h)ianus zabilježen je na različitim mjestima u rimskoj državi i to s poznatom alternacijom *th/t* (θ/τ). *Cognomen Gentianus* posvjedočen je u antroponimijskoj formuli jednoga rimskoga konzula iz 3. stoljeća nove ere – *Hedius Lollianus Terentius Gentianus* – koji je konzulsku dužnost obavljao s konzulom antroponimijske formule *Tiberius Pomponius Bassus (Gentianus et Bassus)*.¹³ Na jednom natpisu iz Dacije spomenut je izvjesni *Terentius Gentianus* (koji je ratovao u dačkim ratovima s imperatorom Trajanom), čije se ime pojavljuje zapisano na jednom kamenu iz Sarmigezetuze, na kojem su nabrojene sve njegove počasti i titule: *cenzor Makedonije, konzul i pontifeks*.¹⁴ Na području današnje Albanije također su pronađeni natpisi, uglavnom pisani grčkim pismom, u kojima se spominje *praenomen* Γένθιος, *nomen gentile* Γενθίς, *nomen gentile* Γενθιανός iz Apolonije¹⁵, zatim Γενθιανός Πλάτορος iz Verri Slatine (Podgradec) (Robert i Robert 1970: 405; Cabanes (ur.) 1993: 55) i Γενθιανός na pitosu iz Dimale.¹⁶

Podrijetlo je naziva biljke *gentiana* (γεντιανή, ἦς ἡ), prema starijim istraživačima, ilirsko. S njim se povezuje *praenomen Gent(h)ius*, uz tumačenje da je *-an* veoma čest i raširen sufiks upravo u ilirskom jeziku (Ebert (ur.) 1924: L.VI 34a, 35a; Krähe 1925: 42; 1929: 145; usp. i Katičić 1976: 180). R. Katičić (1964: 28) smatra da bi *Gent(h)ius/Γενθιος* mogao biti antroponim koji pripada onimijskomu sustavu karakterističnu za područje stare ilirske države, odnosno »da bi ime s pravom i nedvojbeno moglo biti smatrano kao ilirsko« (Katičić 1976: 180). Ipak, u jednom starijem radu autor (Katičić 1962: 105) spominje da taj *praenomen* nije posvjedočen samo kao povijesno ime ilirskoga kralja, pa navodi primjere osobnih imena iz istoga onimijskoga područja potvrđene na drugim prostorima: »Φιλώτας Γενθίου Ἐπιδάμνιος (Orientis Graeci inscr. sei. ed. Dittenberger, 119, 2, Itani, Kreta) i Μαχάτας Γενθίου (Suppl. Epigr. Gr. 1, 254 = Spomenik SAN 71, 587)«. Ujedno

¹³ Njihovo je ime potvrđeno i na ari (koja je pronađena na području kasnoantičke Sredozemne Dacije kod Medijane, blizu Niša) s crtežima labirinta s objiju strana, pri čemu obostrano identičan natpis glasi: »Deae Dard(anicae)/Artorius Heracli(tus) spec(ulator)/leg(ionis) III Fl(aviae)/V(otum) s(olvit)/(ibens) m(erito) **Gentiano** et Basso« (Popović 2008: 31). Drugi je epigrafski natpis iz 3. stoljeća nove ere s područja Dardanije (Mirdita1999–2000: 483): »[[Deo]]inv(i)c[[to]] [[pro]] || sal(ute) Aug[[[g(ustorum)]]]] || n[[[n(ostorum duorum)]]]] templum vetustate ||dilapsum inpendio (!) || suo restituit || Apollonideseor(undem) || ser(vus) sc(rutator) stat(ionis) Lamud () || **Gentiano** et Bass(o) co(n)sulibus«.

¹⁴ CIL III: 1463: »Terentio **Gentiano**, trib militum, quaestori trib.pl.pr. leg. Aug. consuli. pontif. cens. provinc. Maced. colonia Ulpia Traian. Aug. Dac. Sarmazegetusa patrono.«

¹⁵ Φλ(αυία) Γενθίς (A 189); Natpis (A 189) iz Apolonije iz ranoga 2. stoljeća jest votivni natpis posvećen T. Flaviju Filonidu, na nadgrobnom spomeniku koji je podignuo njegov brat M(άρκος) Πεδου(κατος) Γενθιανός (Cabanes (ur.) 1993: 101).

¹⁶ Kod antičke utvrde Dimmalum (Διμάλη), koja se nalazila na području Partina – između Lisosa i Epidamnosa, dan. Krotine u blizini grada Berata u Albaniji – pronađen je natpis na pitosu, na kojem se nalazi ime Γενθιανός; CIGIME 3: n° 420; Dautaj (1976: 385–409). Usp. i Myrto (1998: 73).

upozorava na činjenicu da su na jugoistoku, u slučaju ilirskoga, odnosi »jezičnog područja« i onoga što se naziva »područjem imenovanja (Sprachgebiete versus Namengebiete)« vrlo složeni i komplicirani jer imena sadrže i epihorske elemente, pa je nužan velik oprez pri tumačenju (Katičić 1962: 117). Još je A. Mayer (1957: 20), koji je obrađivao ilirsku jezičnu građu, primijetio da ilirske zemlje ne predstavljaju jedinstven i kompaktan onimijski prostor te da je pojam „ilirski” u tom smislu postao pomalo upitan. Za C. De Simonea (2018: 1870) prihvatljiva je praindoeuropska etimologija za ovo ime¹⁷, prema kojoj je antroponim kentumsko-ga podrijetla: Γένθιος/*Gentius* < **ġenh₁-ti-s*. Tako je mislio i Falileyev (2020: 902), a Savić i Ligorio (2022: 8) smatraju da je ta etimologija nesigurna i ne podupiru tezu o kentumskom podrijetlu ilirskoga. Beekes (2010: 266) u etimološkom rječniku piše o podrijetlu antroponima pod natuknicom *gentiana* (naziv biljke) i upućuje na bilješku u *Leksikonu ilirskih imena* (Krähe 1929: 53), a upućuje i na vezu s venet. *xe.nθe.i* [dat.]. Predlagači satemske etimologije izvode antroponim iz pie. **g^{wh}en* ‘nabreknuti, biti pun’, koju Polomé (1982: 870) odbacuje kao semantički neuvjerljivu i pretpostavlja rekonstruirani oblik **gent(i)yos* sa značenjem ‘kralj’ po ugledu na pragermansko **kun-ing-az*¹⁸. I A. Falileyev (2020: 903) drži da je antroponim Γένθιος/*Gentius* u etimološkom smislu problematičan, pri čemu spominje mišljenja N. Proeve (2017: 76–77) o epigrafskim svjedočanstvima, a upućuje i na neke tvrdnje o vezama s keltskim na koje upozorava Eichner (2004: 114). Također smatra da upotreba sinonimnoga pie. **b^helg^h*- ‘nabreknuti’ u keltskoj tvorbi imena ostavlja mogućnost da se teza o satemskom podrijetlu ne odbaci u potpunosti. Opširnije i detaljnije o klasifikaciji ilirskoga jezika kad je riječ o njegovoj pripadnosti satemskim ili kentumskim jezicima nalazimo kod Polomé (1982: 870–875) te Lipperta i Matzingera (2021: 157–159), ali rasprava o tom pitanju nije završena. Još je davno C. S. Coon (1939: 182) zaključio da je ilirski, iako je obično svrstavan u kentumske jezike (podjednako kao i toharski B), pripadao drevnomu obliku indoeuropskoga, koji je možda vremenski prethodio jasnoj podjeli na kentumske i satemske jezike. Smatramo da je, kad je riječ o ilirskom jeziku, bilo koji zaključak izveden na temelju glasa i onimijske građe nesiguran, čak i da su do nas ti podatci došli u najtočnijem i najsigurnijem obliku. I uz sačuvane glose te onimijska svjedočanstva, koja po svojoj brojnosti nisu zanemariva (a neka su vrlo podrobno istražena), ipak – prije svega zbog nedostatka integralnoga izvornog teksta – još uvijek su mišljenja oko pripadnosti toga paleobalkanskog jezika podijeljena, a konačan sud nepouzdan.¹⁹ Jugoistočna autohtona toponimija vjerojatno je

¹⁷ Pie. **ġenh₁-ti* ‘dijete’, srodno lat. *gens*, *-tis*. Detaljnije o tom piše De Vaan (2008: 258).

¹⁸ Detaljniji sud i analizu o kentumskom ili satemskom karakteru ilirskoga daje Polomé (1982: 870–875). Vidi i Lippert i Matzinger (2021: 157–159).

¹⁹ Ilievski (Илиевски 1988: 48–49) smatra da su na sjeverozapadnom području, gdje se govore jezici iz ilirske jezične porodice, pronađeni nesporni primjeri kentumskih jezika, dok se na jugoistoku pojavljuju i elementi satemskih jezika. Ukratko, Ilievski, kao i Katičić, upozorava na uzajamno prožimanje dijalekata i jezika na Balkanu.

najpouzdaniji izvor ilirskih jezičnih podataka, ali prema De Simoneu (2018: 1869) granice antroponimijske regije ne moraju se podudarati s područjem povijesno posvjedočenoga jezika. To znači da pojedini antroponimi, dobro ukorijenjeni na određenom području, ne moraju nužno pripadati jeziku toga područja, što se vidi na nekim primjerima iz jugoistočne antroponimijske regije, koja je tradicionalno bila smatrana ilirskom u najizvornijem smislu.²⁰

U sklopu razmatranja podrijetla imena utvrde Γεντιανόν (Gentianum), potrebno je napomenuti da je N. Proeva u više navrata pisala o imenu *Gent(h)ius*/Γενθιος, prije svega na temelju epigrafskih nalaza. U svojem zapaženom izlaganju iz područja antroponomastike na međunarodnoj konferenciji koju je sazvao profesor P. Cabanes, iznijela je mišljenje da »pojedina imena, kao npr. *Annia*, *Dazos*, *Plator*, *Tata*, a veoma izvjesno i *Genthios*, *Genthiane*, *Genthen*, koja su smatrana ilirskim, zapravo nemaju ilirsko porijeklo, budući da analogije s područja Male Azije (Karije, Mizije, Jonije) dokazuju da je njihovo porijeklo, zapravo brigijsko« (Proeva 1991: 190).²¹ To je mišljenje vrlo argumentirano N. Proeva (1991: 186, 190) iznijela i prije u nekoliko svojih radova temeljeći ga ponajprije na epigrafskoj građi iz Pologa i ohridsko-struškoga područja u današnjoj Sjevernoj Makedoniji. Naime, ona je upozorila na to da je u pološkom selu Lešok pronađena stela s natpisom na kojem se, uz ostala imena, nalazi *praenomen Genthiane*/Γενθιανη, ženska inačica koja se, za razliku od češćega muškog pandana *Gentianus*/Γενθιανος, tu pojavljuje prvi put. Proeva vjeruje da je *praenomen Genthios*/Γενθιος, zabilježen na natpisu iz ohridsko-struškoga područja, i to u više oblika (s poznatom alternacijom *t/th*), zapravo ime koje je od najranijih vremena bilo često i dobro posvjedočeno u grčkoj kulturnoj sferi²², dok je na sjeveroilirskom području isto ime vrlo rijetko. Logično je njezino razmišljanje da je teško prihvatiti tvrdnju da su ime *Gent(h)ius*/Γενθιος i njegove inačice ilirske jer bi to onda bio jedini primjer ilirskog imena u pološkom i ohridsko-struškom kraju. Naime, sva su ostala imena na nadgrobnim spomenicima, brojnim paralelama na maloazijskom tlu, sigurno potvrđena kao imena koja pripadaju Brigima i Enhelejcima (Engelanima). Na temelju tih svjedočanstava Proeva zaključuje da bi »pored gotovo sigurnih *Annia*, *Dazos*, *Epikados*, *Plator*, *Tata*, čak i *Gent(h)ios*, *Genthiane*, *Gentena*, koja su prvobitno i prilično nedvojbeno smatrana ilirskim, bilo vjerojatnije i točnije ubrojiti među brigijska s obzirom na to da se ona, osim u Makedoniji, nalaze i na natpisima

²⁰ Usporedi i Ilievski (1975: 413–421). Analizom nekoliko tipičnih imena iz ilirske onimije, a na temelju njihove zastupljenosti u mikenskom, Ilievski je zaključio da ne postoji nijedan primjer analiziranih imena koji se sa sigurnošću mogu smatrati ilirskim.

²¹ Usporedi i rad N. Proeve (Προεβα 1996: 87).

²² Na natpisu u Peli posvjedočeno je ime *Genthen*, najranije posvjedočeno u grčkoj kulturnoj sferi (Proeva 1991: 190). Zabilježene su i inačice: *Gentheas*, *Gentheis*, *Genthion*, *Genthon*, također uobičajene za grčki prostor, uključujući dva grčka grada na ilirskoj obali, a koje su rijetke u sjevernoj zoni (Proeva 2017: 77).

u zaleđu Epidamnosa« (Proeva 2017: 77). Ista autorica poslije iznosi još jedan, ne manje važan argument u prilog tezi da ime nije ilirsko. Naime, ona ističe nedvojbeno činjenicu da ostala ilirska dinastijska imena (za razliku od makedonskih) nisu epigrafski posvjedočena jer nisu izvorno ilirska, već su prihvaćena u višim vladajućim slojevima i helenizirana. Njihova zastupljenost kod južnih Ilira kako navodi Proeva (2017: 86) može se objasniti time da su Brigi nekada živjeli u čitavoj Makedoniji, kao i na području koje se prostiralo sve do Epidamnosa, što je utemeljeno i u antičkim izvorima epigrafski jer je ovdje i etnonim *Brygos* posvjedočen kao osobno ime (Robert i Robert 1955: 209). Usto, inače imena *Genthius/Gentilius* zabilježene su i na Apeninskom poluotoku kao *gentilicia*, dok su kao *cognomina* zasvjedočeni *Γεντία/Gentilis/Gentillus/Gentinus/Gentius/Gentus/Gentia*, a *cognomen Gentianus* također je posvjedočen u Španjolskoj (Proeva 1991: 190).²³ U prilog navedenoj tezi govori i formant *-nt-* u imenu o kojem piše i Budimir (1950–1951: 9), koji je specifičan za stare, predgrčke osnove zabilježene na području Male Azije, kao i ostatka južne Europe, ilirskoga područja i italskoga tla.

Ne osporavajući vjerojatnost pretpostavke prema kojoj je ime utvrde izvedeno od osobnoga imena, navest ćemo i neke druge jezične činjenice, koje su potaknule pojedine istraživače na pomisao da u ovom slučaju može biti riječ o izvođenju imena iz naziva biljke *gentiana* (γεντιανή). To činimo iz nekoliko razloga. Leksikograf Hesihij, koji je u svojem leksikonu tumačio glose tuđega i nerazumljivoga podrijetla, govoreći o toj biljci, ne spominje vezu s imenom ilirskoga kralja.²⁴ Prema podacima u Papeovu rječniku osobnih imena (Pape 1911: 244) muški *cognomen* *Γεντιανός* etimološki se veže uz ljekovitu biljku naziva *lincura* (njem. *Enzian*). Mislimo da bi bilo logično zaključiti da je ljekovitost te gorke biljke svakako bila poznata i drugim narodima, na drugim prostorima i u ranijim razdobljima, tako da je u ovom slučaju najvjerojatnije riječ o pučkoj etimologiji (paretimologiji) – ime ilirskoga kralja Gencija i naziv biljke samo se zvučno podudara. Takvo gledište zastupa i Walde (Walde i dr. 1965: 592) u svojem latinskom etimološkom rječniku. Smatramo važnim spomenuti da se u Prokopijevu popisu utvrda iz Dardanije nalazi i utvrda *Γένζανα*, čije ime neće biti ništa drugo nego vlat. refleks oblika **GENTIANA* (Procopius 1940: 256; 1964: 120; vidi i Papazoglu 1969: 195). Utvrda imena *Γένζανα*, zabilježena u Dardaniji, bliska je paralela makedonskoj utvrdi *Γεντιανόν* ili je čak riječ o istom toponimu, pogreškom dvaput upisanom – jednom u makedonski, a drugi put u dardanski popis. To bi se moglo objasniti lokacijom utvrda oko granice tih dvaju područja ili preklapanjem popisa utvrda iz različitih državnih popisa kojima se povjesničar Prokopije evidentno služio. Ime utvrde *Γένζανα* u dardanskom popisu Papazoglu (1969: 195)

²³ O ilirskoj onimiji na Apeninskom poluotoku vidi i Marin (1977: 411–441).

²⁴ Hesychius (1858–1862: 379): »γεντιανή· ρίζα τις οὐτω καλουμένη, χρήσιμος οὖσα εἰς τὰς ἀντιδόσεις«.

također povezuje s nazivom biljke *gentiana* držeći tu vezu uvjerljivom. U prilog takvu gledištu možemo pridodati i to da se u imenima većega broja utvrda koje je Prokopije nabrojio u Makedoniji mogu prepoznati stare, predgrčke osnove, kao i činjenicu da se među njima izdvaja skupina imena motivirana florom (vegetacijom) što je, uostalom, i jedan od najstarijih načina imenovanja. Tu tezu podupire još jedan primjer iz makedonskoga popisa – samo u tom popisu spominje se kastel Πρινιάνα, koji je u katalogu naveden odmah ispod utvrde Γεντιανόν. Iako je Russu (1963: 128) emendacijom predložio po njegovu mišljenju logičniju inačicu Πριμιάνα umjesto izvođenja od *pinus* (grč. πρῖνος) ‘hrast, crnika’ (na što je upozorio Philippide²⁵), mogućnost da je toponim motiviran nazivom iz biljnoga svijeta nije potpuno isključena, osobito imamo li na umu činjenicu da je na granici Argolide i Akarnanije zabilježen toponim Πρῖνος (Lindner 1995: 703) te da su toponimi motivirani nazivom ‘hrast’ i danas brojni na makedonskom tlu. Ipak, premda iznosi pretpostavke o etimologiji imena pojedinih Prokopijevih utvrda, F. Papazoglu smatra da svestrano i sustavno istraživanje tih toponima treba prepustiti lingvistima (Papazoglu 1969: 200). Toponim Γεντιανόν jedan je od dragocjenih primjera koji potvrđuju mišljenje koje je Papazoglu (1979: 153–169) još davno zastupala u vezi s proučavanjem balkanske onimije, a to je da »na središnjobalkanskom području, uz Ilire i Tračane, moramo računati na postojanje drugih plemena i etničkih zajednica«. U skladu s tim ona ispravno upozorava na važnost uzimanja u obzir paleobalkanskoga supstrata u toponomastičkim istraživanjima, posebno izdvajajući brigijsko-edonsku skupinu inzistirajući na njezinu sustavnu istraživanju.

Nakon svega navedenoga zaključujemo da ne možemo sa sigurnošću tvrditi da je osobno ime u osnovi imena utvrde *Gentianum* izvedeno od naziva biljke (ili obrnuto), ili su i naziv biljke i antroponim nastali od iste osnove čije značenje ne znamo. Moguće je čak da uopće i nisu u etimološkoj vezi. Obje su mogućnosti interpretacije imena utvrde *Gentianum* (Γεντιανόν) u Prokopijevu djelu otvorene – i ona prema kojoj je ime utvrde motivirano osobnim imenom i ona prema kojoj je motivirano apelativom (nazivom biljke). Ipak, ostaje nesporna činjenica da distribucija imena *Gent(h)ius/Gent(h)ianus* govori u prilog tumačenja koje i mi snažno podupiremo – ime je latinska izvedenica sufiksom *-ana* od osobnoga imena *Gent(h)ius* neovisno o jezičnom podrijetlu samoga imena. Prema navedenom, osobno ime u svakom slučaju pripada predgrčkomu supstratu, pri čemu prihvaćamo mišljenje potkrijepljeno epigrafskim potvrđama (o kojima je pisala N. Proeva) da je ime vjerojatno brigijsko. Time nije isključena mogućnost da se u osnovi korijenskoga morfema toponima nalazi tuđa riječ, koja pripada predgrčkomu supstratu, slično primjerima na koje je Papazoglu (1969: 196) upozorila u dardanskom spisu ističući da je riječ o osnovama izvedenim »od ličnih imena čija pripadnost autohtonom elementu je očigledna ili bar vrlo verovatna«.

²⁵ Philippide (1923: 438): »Πρινιάνα (Priniana) > *pinus* (din gr. πρῖνος)?«.

Identifikacija Prokopijeva toponima na terenu za sada nije poznata i veoma je neizvjesna ponajprije zato što riječ koja se nalazi u njegovoj osnovi pripada skupini takozvanih starih osnova karakterističnih za cijeli balkanski prostor. Svakaako, vrijedna indicija jesu spomenuti natpisi pronađeni na području koje je u antici pripadalo Dasaretima, naročito onaj kod naselja Lin, u neposrednoj blizini današnjega grada Podgradeca. Naime, kod visokoga dijela rta na Ohridskom jezeru pronađeni su tragovi antičkoga naselja, čiji smještaj pokazuje da je ono imalo dominantan strateški položaj na toj strani jezera. Uz ostalo, nađeni su ostatci starokršćanske bazilike iz 6. stoljeća s mozaicima, što upućuje na naselje koje bi moglo biti datirano u razdoblje kasne antike.²⁶ I uz te podatke, identifikacija Prokopijeve utvrde imena *Gentianum* (Γεντιανόν) i dalje ostaje nesigurna. S obzirom na njezin spomen u Prokopijevu popisu pored utvrde Παρθίων, N. Proeva (2017: 77) drži da se najvjerojatnije nalazi na području Dasareta imajući u vidu Plinijevo svjedočanstvo (v. u Plinius 1847–1849: 195) koje locira Dasarete u zaleđe Partina i Kandavijskih planina. Unatoč činjenici što su neki istraživači Prokopijeva djela *De aedificiis* skeptični prema identifikaciji utvrda na terenu na temelju njihova redoslijeda u popisima, u pojedinim je slučajevima taj redoslijed prilično indikativan.²⁷ Svakako ostaje otvorena mogućnost da se utvrda Γεντιανόν (*Gentianum*) traži u široj ohridsko-struškoj regiji, ali i drugdje u Albaniji, gdje su navedena osobna imena epigrafski posvjedočena – na takozvanom ilirskom području Rimske Makedonije, između Lihnida i jadranske obale. M. Perrin-Henry (1974: 190) u svojem doktorskom radu posvećenom toponimima iz četvrte knjige Prokopijeva djela *De aedificiis* iznosi mišljenje da se toponimi sa specifičnim latinskim sufiksom *-(i)ana* u najvećem broju nalaze na području Dardanije, što je u osnovi točno, ali činjenica jest da se takvi toponimi nalaze i u makedonskom popisu te da se njima imenovani referenti većinom nalaze na samim putnim komunikacijama kao što je *Via Egnatia*, vjerojatno na njezinoj zapadnoj ruti ili u njezinoj neposrednoj blizini. Uglavnom je kod istraživača ustaljeno mišljenje da su takva imena češća i uobičajena u Galiji, kao jezgri rimske kolonizacije, ali iz popisa vidimo da se nalaze i u drugim, starijim rimskim provincijama.

²⁶ Više pojedinosti donosi Fasolo (2003: 260). Usporedi i: Hammond (1981: 202), TIR (s. v. Lini Mac).

²⁷ Za utvrdu imena Παρθίων (koje izvodimo iz etnonima *Parthini*), na koju se, vjerujemo, odnosi i toponim Πάρθος kod Stefana Bizantinca, možemo s velikom vjerojatnošću pretpostaviti da se nalazi na području kasnoantičkoga Novog Epira, na još uvijek točno neodređenoj lokaciji (prema posljednjim istraživanjima možda kod nalazišta Gradište kraj Belša u Albaniji), svakako na području koje su u antici naseljavali Partini (Kuzmanovska 2022: 21–35).

4. Zaključak

Iz svega rečenoga jasno je da se i na navedenim primjerima imena vidi sva složenost toponomastičkih istraživanja te da i naizgled jednostavna imena s posvojnim sufiksima treba promatrati s velikom pozornošću i detaljno ih analizirati. Zaključujemo da je kod analiziranih primjera imena najvjerojatnije riječ o toponimima tvorenim poznatim posvojnim latinskim sufiksima *-(i)anus*, *-a*, *-um*, u čijem korijenskom morfemu prepoznajemo ime tuđega podrijetla – u imenu je utvrde *Argicianum* (Ἀργικιανόν) vrlo vjerojatno *praenomen Argicius* keltskoga podrijetla, dok je u imenu utvrde *Gentianum* (Γεντιανόν) vrlo vjerojatno osobno ime *Gent(h)ius* epihorskoga, odnosno brigijskoga podrijetla. Istodobno, iako je po našem mišljenju riječ o nedovoljno utemeljenoj i manje vjerojatoj motivaciji, upozorili smo i kritički se osvrnuli na mišljenja istraživača da se potonje ime temelji na nazivu biljke *gentiana*. Poznato je da se termin *ranobizantsko naselje* ili *utvrda* u najvećem broju slučajeva odnosi na građevine opasane bedemima, što može rezultirati pretpostavkom da je riječ o vojnim objektima ili zbjegovima (*refugia*). Smatramo, međutim, da je – s obzirom na morfologiju imena i semantiku korijenskoga segmenta – u obama slučajevima vrlo vjerojatno riječ o zemljišnim posjedima (*fundus* ili *villa*) veterana koji su služili u rimskoj vojsci u doba kasne antike. Ti su posjedi u razdoblju učestalih barbarskih upada bili u velikoj opasnosti te su naknadno utvrđeni i pretvarani u skloništa, utočišta, pribježišta (*refugia*) za zbrinjavanje lokalnoga stanovništva. Smatramo da je zbog toga opravdanije imena tih utvrda vezati uz antroponime.

Izvori

- Ausonius. 1919. *Volume I: Books 1-17* [prev. Evelyn White, Hugh G.]. Cambridge: Harvard University Press.
- Cicero, Marcus Tullius. 1898. *De provinciis consularibus. In senatu oratio* [con note italiane di Vincenzo Costanzi]. Milano: Albrighi, Segati & C. https://books.google.hr/books?id=-JHF2rAroKwC&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (pristupljeno 2. rujna 2024.).
- CIGIME 3 = Cabanes, Pierre (ur.). 2015. *Corpus des Inscriptions grecques d'Illyrie méridionale et d'Épire* 3. Inscriptions d'Albanie (en dehors des sites d'Épidamne-Dyrrhachion, Apollonia et Bouthrôtos). Athènes: École Française d'Athènes.
- CIL III = Mommsen, Theodor (ur.). 1873 [impr. iter. 1958]. *Corpus Inscriptionum Latinarum* Vol. III. Inscriptiones Asiae, provinciarum Europae Graecarum, Illyrici Latinae.
- Corpus Christianorum Series Latina*. 148A. 1963. 2 vols. Turnhout: Brepols Publishers.
- Dioscorides. 1549. *Libri octo graece et latine. Castigationes in eosdem libros*. Paris: Arnold Birkmann.
- Hesychius. ²1858. – 1862. *Hesychii Alexandrini Lexicon* [ur. Schmidt, Mauricius]. Jenae: Sumptibus F. Maukii.
- Itinera Hierosolymitana Saeculi IIII–VIII*. 1898. [ur. Geyer, Paul]. Praegae – Vindobonae – Lipsiae: F. Tempsky – F. Tempsky – G. Freytag.
- Livy. 1951. *History of Rome*. Volume XIII: Books 43-45 [prev. Schlesinger, Alfred C.]. Cambridge: Harvard University Press.
- Plinius. 1847. – 1849. *Pliny's Natural history. In thirty-seven books* [ur. Holland, Philemon]. London: Printed for the Club by G. Barclay.
- Plinius Secundus. 1897. *Naturalis historiae libri XXXVII*. Vol. IV. Libri XXIII–XXX. [ur. Mayhoff, Carolus]. Lipsiae: In aedibus B. G. Teubneri.
- PLRE = Jones, Arnold Hugh Martin; Martindale, John Robert; Morris, John (ur.). 1971. *The Prosopography of the Later Roman Empire. Volume I. A.D. 260–395*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Procopé de Césarée. 2011. *Constructions de Justinien Ier. Introduction, traduction, commentaire, cartes et index par Denis Roques*. Alessandria: Edizioni dell'Orso.
- Procopius. 1914. *History of the Wars*. Volume I: Books 1-2. (*Persian War*) [prev. Dewing, Henry Bronson]. Cambridge: Harvard University Press.
- Procopius. 1940. *On Buildings. General Index* [prev. Dewing, Henry Bronson; Downey, Robert Emory Glanville]. Cambridge: Harvard University Press.

- Procopius. 1964. *Procopii Caesariensis Opera omnia*. De aedificiis, vol. IV [ur. Haury, Jacob, kor. Wirth, G.]. Leipzig: B. G. Teubner.
- Strabon. 1961. *The Geography of Strabo. In eight volumes*. Vol. III [prev. Jones, Horace Leonard]. Cambridge: Harvard University Press.

Literatura

- Adams, James Noel. 2003. *Bilingualism and the Latin Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Adams, James Noel. 2007. *The Regional Diversification of Latin 200 BC - AD 600*. Cambridge – New York: Cambridge University Press.
- Bailly, Antoine. 1959. *Dictionnaire Grec-Français*. Paris: Hachette.
- Beekes, Robert Stephen Paul (van Beek, Lucien (sur.)). 2010. *Etymological Dictionary of Greek*. Brill: Leiden.
- Belke, Klaus. 2002. Roads and travel in Macedonia and Thrace in the middle and late Byzantine period. *Travel in the Byzantine World: Papers from the Thirty-Fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Birmingham, April 2000. Publications of the Society for the Promotion of Byzantine Studies*. Ur. Macrides, Ruth. London: Routledge, 73–90.
- Beševliev, Veselin I. 1970. *Zur Deutung der Kastellnamen in Prokops Werk "De aedificiis"*. Amsterdam: Verlag Adolf M. Hakkert.
- Budimir, Milan. 1950. – 1951. Iliri i prailiri. *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku. Bulletin d'archeologie et d'histoire dalmate*, LIII, Split, 7–12.
- Cabanes, Pierre (ur.). 1993. *Grecs et Illyriens dans les inscriptions en langue grecque d'Épidamne-Dyrrhachion et d'Apollonia d'Illyrie. Actes de la table ronde internationale, Clermont-Ferrand, 19 - 21 octobre 1989*. Paris: Editions Recherche sur les civilisations.
- Cameron, Averil. 1985. *Procopius and the Sixth Century*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press.
- Chantraine, Pierre. 1968. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots* 1–2. Paris: Éditions Klincksieck.
- Coon, Carleton Stevens. 1939. *The Races of Europe*. New York: The Macmillan Company.
- Coşkun, Altay (Zeidler, Jürgen (sur.)). 2003. 'Cover Names' and Nomenclature in Late Roman Gaul. *The Evidence of the Bordelaise Poet Ausonius*. <https://www.uni-trier.de/fileadmin/forschung/projekte/ZAT/CEL/cover.pdf> (pristupljeno 25. veljače 2023).
- Dautaj, Burhan. 1976. Dimale à la lumière des données archéologiques. *Iliria*, 4, Tirana, 385 – 409.

- De Simone, Carlo 2018. 108. Illyrian. *Handbook of Comparative and Historical Indo-European Linguistics*. Ur. Klein, Jared; Joseph, Brian; Fritz, Matthias. Berlin – Boston: De Gruyter Mouton, 1867–1872.
- De Vaan, Michiel. 2008. *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*. Leiden – Boston: Brill.
- Дуйчевъ, Иван. 1942. Балканскиятъ югоизтокъ презъ първата половина на VI вѣкъ. Начални славянски нападения. *Бѣломорски прегледъ*, 1, София, 229–270.
- Ebert, Max (ur.). 1924. *Reallexicon der Vorgeschichte*. Band 1. Aal – Beschneidung. Berlin – Boston: Walter de Gruyter.
- Falileyev, Alexander. 2020. The Silent Europe. *Palaeohispanica: revista sobre lenguas y culturas de la Hispania antigua*, 20, Zaragoza, 887–919. <https://ifc.dpz.es/recursos/publicaciones/38/77/25falileyev.pdf> (pristupljeno 3. veljače 2023.).
- Fasolo, Michele. 2003. *La via egnatia I. Da Apollonia e Dyrrachium ad Herakleia Lynkestidos. Viae Publicae Romanae*, 1. Roma: Istituto Grafico Editoriale Romano.
- Frisk, Hjalmar. 1973. *Griechisches etymologisches Wörterbuch I–III*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Георгиев, Владимир. 1958. Найстарите славянски имена на Балканския полуостров и тяхното значение за нашия език и нашата история. *Български език*, VIII/4–5, София, 321–342.
- Гиндин, Леонид Александрович. 1984. К хронологии и характеру славянизации Карпато-Балканского пространства (по лингвистическим и филологическим данным). II. Славянские топонимы у Прокопия Кесарийского. *Этногенез народов Балкан и северного Причерноморья*. Ред. Гиндин, Леонид Александрович. Москва: Издательство «Наука», 43–47.
- Hammond, Nicholas Geoffrey Lemprière. 1981. The western frontier of Macedonia in the reign of Philip II. *Ancient Macedonian studies in honor of Charles F. Edson*. Ur. Dell, H. J. Thessaloniki: Institute for Balkan Studies, 199–218.
- Ilievski, Petar. 1975. Illyrian personal names in the Mycenaean-Greek onomasticon? *Živa Antika*, 25/1–2, Skopje, 413–421.
- Илиевски, Петар Хр. 1988. *Балканолошки лингвистички студии со посебен осврт кон историскиот развој на македонскиот јазик*. Посебни изданија, кн. 14. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
- Jireček, Constantin. 1911. *Geschichte Der Serben. I. Band*. Gotha: Friedrich Andreas Perthes A.-G. <https://archive.org/details/geschichtederser00jire> (pristupljeno 15. veljače 2023.).
- Jireček, Konstantin. 1877. *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe*. Prag: Friedrich Tempsky.

- Jireček, Konstantin. 1902. – 1904. Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters. Erster Theil. *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, 48, Wien, 1–104.
- Jireček, Konstantin. 1904a. Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters. II. Theil. *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, 49, Wien, 1–80.
- Jireček, Konstantin. 1904b. Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters. III. Theil (Schluss). *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, 49, Wien, 1–78.
- Katičić, Radoslav. 1962. Die illyrischen Personennamen in ihrem Süd-östlichen Verbreitungsgebiet. *Živa Antika*, 12/1, Skopje, 95–120.
- Katičić, Radoslav. 1964. Suvremena istraživanja o jeziku starosjedilaca ilirskih provincija. *Simpozijum o teritorijalnom i hronološkom razgraničenju Ilira u praistorijsko doba održan 15. i 16. maja 1964*, knj. IV/I. Ur. Benac, Alojz. Sarajevo: Naučno društvo Bosne i Hercegovine, 9–58.
- Katičić, Radoslav. 1976. *Ancient languages of the Balkans*. The Hague – Paris: Mouton & Co. N. V. Publishers.
- Κονσταντακόπουλου, Αγγελική. 1983. *Ιστορική γεωγραφία τής Μακεδονίας (4ος - 6ος αι. αιώνας)*. Διδακτορική Διατριβή [doktorski rad]. Γιαννενα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Krähe, Hans. 1925. *Die alten balkanillyrischen geographischen Namen. Auf Grund von Autoren und Inschriften*. Heidelberg: C. Winter.
- Krähe, Hans. 1929. *Lexicon altillyrischer Personennamen*. Heidelberg: C. Winter.
- Кузмановска, Јасминка. 2016. (Φρούριον) Κύρρου од списокот за Македонија во делото *De aedificiis. Systasis*, 29, Скопје, 1–5. https://www.systasis.org/pdfs/systasis_29_3.pdf (pristupljeno 8. travnja 2023.).
- Кузмановска, Јасминка. 2019. Прокопиус *De aedificiis*: Κομμαρκίανα, тврђава у Македонији. *Зборник радова Византолошког института САНУ*, LVI, Београд, 7–18.
- Кузмановска, Јасминка. 2022. Прокопијева тврђава Παρθίων (топономастички прилог). *Историја*, LVII/2, Скопје, 21–35.
- Lewis, Charlton T. 1980. *A Latin Dictionary*. Oxford: Oxford Clarendon Press.
- Lindner, Thomas. 1995. Griechische (incl. mykenische) Ortsnamen. 1. *Halbband: Ein internationales Handbuch zur Onomastik*. Ur. Eichler, Ernst i dr. Berlin – New York: De Gruyter Mouton, 690–705. <https://doi.org/10.1515/9783110114263.1.8.690> (pristupljeno 15. veljače 2023.).
- Lippert, Andreas; Matzinger, Joachim. 2021. *Die Illyrer: Geschichte, Archäologie und Sprache*. Stuttgart: Kohlhammer Verlag.
- Лома, Александар. 1997. Прилог трагању за античким коренима Ваљева. *Гласник*, 31, Ваљево, 5–35.

- LPN = Zahariade, Mihail (ur.). 2002. *Lexicon of the Greek and Roman cities and place names in Antiquity ca. 1500 B.C. - ca. A.D. 500*. Fasc. 6. Arados - Artanda. Amsterdam: A. M. Hakkert.
- Marin, Emilio. 1977. Pristupno istraživanje ilirske onomastike na Apeninskom poluotoku. *Živa Antika*, 27/2, Skopje, 411–441.
- Mayer, Anton. 1957. *Die Sprache der alten Illyrier. Band 1. Einleitung. Wörterbuch der Illyrischen Sprachreste*. Wien: In Kommission bei Rudolf M. Rohrer.
- Mihăescu, Haralambie. 1978. *La langue latine dans le Sud-est de l'Europe*. București – Paris: Editura Academiei – Les belles lettres.
- Mirdita, Zef. 1999. – 2000. Kult Mitre na području Dardanije. *Opuscula Archaeologica*, 23–24, Zagreb, 481–486.
- Myrto, Halil. 1998. *Albania Archeologica. Bibliographia sistematica dei centri antichi* [predgovor napisao: Giuseppe Roma]. Bari: Edipuglia.
- Nedeljković, Vojin. 2015. Castles made of sand? *The Danubian Lands between the Black, Aegean and Adriatic Seas (7th Century BC – 10th Century AD): Proceedings of the Fifth International Congress on Black Sea Antiquities (Belgrade 17–21 September 2013)*. Ur. Tsetskhladze, Gocha R.; Avram, Alexandru; Hargrave, James. Oxford: Archaeopress Publishing Ltd., 323–328.
- Niederle, Lubor. 1916. *Slovanské starožitnosti. Oddíl kulturní. Život starých Slovanů*. Díl II. svazek 1. Praha: Bursík a Kohout.
- Papazoglou, Fanoula. 1988. Les Villes de Macédoine à l'époque romaine. *Bulletin de Correspondance Hellénique, Supplément XVI*. Athènes: Ecole française d'Athènes.
- Папазоглу, Фанула. 1957. *Македонски градови у римско доба. Жива Антика, Посебна издања, књига 1, Скопје*.
- Papazoglu, Fanula. 1969. *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba (Tribali, Autarijati, Dardanci, Skordisci i Mezi)*. Sarajevo: ANUBiH.
- Papazoglu, Fanula. 1977. Etnička struktura antičke Makedonije u svetlosti novijih onomastičkih istraživanja. *Balkanica*, VIII, Beograd, 65–81.
- Papazoglu, Fanula. 1978. *The Central Balkan Tribes in Pre-Roman Times: Triballi Autariatae Dardanians, Skordisci and Moesians*. Amsterdam: Hakkert.
- Papazoglu, Fanula. 1979. Structures ethniques et sociales dans les régions centrales des Balkans à la lumière des études onomastiques. *Actes du VIIe Congrès International d'Épigraphie grecque et latine*. Ur. Pippidi, Dionisie M. București – Paris: Editura Academiei – Société d'édition Les Belles Lettres, 153–169.
- Pape, Wilhelm. 1911. *Handwörterbuch der Griechischen Sprache in vier Bänden*. Dritter band. Wörterbuch der griechischen Eigennamen. [prir. Bense-ler, Gustav Eduard]. Braunschweig: Druck und Verlag von Friedrich Bieweg und Sohn.

- Parnell, David Alan. 2012. A Prosopographical Approach to Justinian's Army. *Medieval Prosopography*, 27/1, Kalamazoo, 1–75. <http://www.jstor.org/stable/44946479> (pristupljeno 1. veljače 2023.).
- Perrin-Henry, Martine. 1974. *Procopé de Césarée les Édifices Livre IV. Traduction et commentaire*. Doktorski rad. Paris: Sorbonne Université.
- Perrin-Henry, Martine. 1981. La place des listes toponimiques dans l'organisation du livre IV des Édifices de Procope. *Geographica byzantina*, 1, Paris, 93–106.
- Петрова, Елеонора. 2000. Келтите во првиот милениум пред нашата ера и нивните навлегувања во Македонија и на Балканот. *Историја*, 36/1–2, Скопје, 7–16.
- Philippide, Alexandru. 1923. *Originea românilor*. Volumul 1. Ce spun izvoarele istorice. Iași: Tipografia Viața Românească S.A.
- Polomé, Edgar. 1982. Balkan Languages (Illyrian, Thracian and Daco-Moesian). *The Cambridge Ancient History. Vol. III (part 1). The Prehistory of the Balkans; the Middle East and the Aegean world, tenth to eighth centuries B.C.* Ur. Boardman, J. i dr. Cambridge: Cambridge University Press, 866–888.
- Popović, Ivana. 2008. *Dea Dardanica* iz Medijane i srodni spomenici iz Balkanskih provincija Carstva. *Niš i Vizantija. Zbornik radova VI*. Ur. Rakocija, Miša. Niš: Grad Niš – Univerzitet u Nišu – Kulturni centar Niš, 31–43.
- Proeva, Nade. 1991. Onomastika i etnička struktura zapadnog dela SR Makedonije u antičko doba. *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja*, XXIX, Sarajevo, 185–198.
- Proeva, Nade. 1993. Enchéléens-Dassarètes-Illyriens: Sources littéraires, épigraphiques et archéologiques. *L'Illyrie méridionale et l'Épire dans l'Antiquité – II. Actes du IIe colloque international de Clermont-Ferrand (25-27 Octobre 1990)*. Prir. Cabanes, Pierre. Paris: De Boccard, 191–199.
- Проева, Наде. 1996. Епихорски имиња во Горна Македонија. *Јазичите на почвата во Македонија: прилози за истражувањето на историјата на културата на почвата на Македонија*. Ур. Старделов, Георги. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 83–93.
- Проева, Наде. 2010. Иконографија на тиквешкиот тип надгробни стели од римско време. *Патримониум.МК: списание за културното наследство - споменици, реставрација, музеи*, 7–8, Скопје, 93–109.
- Proeva, Nade. 2017. Dassarétia et Penestianae Terrae à la lumière des données onomastiques. *Živa Antika*, 67, Skopje, 71–88.
- Rix, Helmut; Kümmel, Martin. 2001. *LIV. Lexikon der Indogermanischen Verben: Die Wurzeln und ihre Primärstambildungen*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- Robert, Jeanne; Robert, Louis. 1955. Bulletin épigraphique. *Revue des Études Grecques*, 68 (fascicule 319-323), Paris, 185–298.

- Robert, Jeanne; Robert, Louis. 1970. Bulletin épigraphique. *Revue des Études Grecques*, 83 (fascicule 396-398), Paris, 362–488.
- Russu, Ion Iosif. 1963. Die Ortsnamen der Balkanhalbinsel in *De aedificiis. Revue roumaine de linguistique*, VIII/1, București, 123–132.
- Savić, Danilo; Ligorio, Orsat. 2022. Illyrian and Slavic. *Lucida intervalla. Časopis za klasične nauke*, 51, Beograd, 3–42.
- Schulze, Wilhelm. 1904. *Zur Geschichte lateinischer Eigennamen*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Sihler, Andrew L. 1995. *New Comparative Grammar of Greek and Latin*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- Skok, Petar. 1915. *Pojave vulgarno-latinskoga jezika na natpisima rimske provincije Dalmacije*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Skok, Petar. 1935. De l'importance des listes toponomastiques chez Procope pour la latinité balkanique. *Actes du IVe Congrès international des Etudes Byzantines*. Ur. Filov, Bogdan Dimitrov. Sofija: Imprimerie de la Cour, 161.
- Skok, Petar. 1937. – 1938. De l'importance des listes toponomastiques de Procope pour la connaissance de la latinité balkanique. *Revue internationale des études balkaniques*, 3/I–II (5–6), Beograd, 47–58.
- Stark, Franz. 1868. *Keltische Forschungen: 1. Keltische Namen im Verbrüderungsbuche von St. Peter in Salzburg*. Wien: K. k. Hof- und Staatsdruckerei.
- Stokes, Whitley; Bezenberger, Adalbert. 1979. *Wortschatz der keltischen Spracheinheit*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Šafarik, Pavel Josef. 1828. *Über die Abkunft der Slaven (nach Lorenz Surowiecki)*. Ofen: Mit kön. ung. Universitäts-Schriften.
- Tafel, Theophilus Luc. Fridericus. 1842. *De via militari Romanorum Egnatia, qua Illyricum, Macedonia et Thracia iungebantur, dissertatio geographica*, I. Pars Orientalis, II. Pars Occidentalis. Tübingen: Hopfer.
- TIR = *Tabula Imperii Romani: Naissus, Dyrrhachion-Scupi-Serdica-Thessalonike*. 1976. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Walde, Alois i dr. 1965. *Lateinisches Etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Zeidler, Jürgen. 2004. Research on Interferenzonomastik in Roman Gaul [izlaganje pročitano na Prvom okruglom stolu posvećenu interkulturalnoj onomastici; Classics Centre Oxford, 6. prosinca 2003., Network for intercultural onomastics, Gallo-Roman Series (NIO-GaRo)] <https://www.uni-trier.de/fileadmin/fb3/AGY/resonom1> (pristupljeno 20. ožujka 2012.).

Toponomastic dilemmas related to the proper names of two late antique fortresses with Latin suffixes *-(i)anus, -a, -um*

Summary

After extensive linguistic research, we can conclude that the fortresses' proper names Ἀργικιανόν (*Argicianum*) and Γεντιανόν (*Gentianum*) from the Macedonian list in Procopius' work *De aedificiis* are certainly derived using the well-known and productive Latin suffixes *-(i)anus, -a, -um*.

Also, in both examples, in the radical segment we recognize proper names that belong to the linguistic substrate. In the case of Ἀργικιανόν (*Argicianum*), it is most likely a Celtic *praenomen* *Argicius*, while concerning Γεντιανόν (*Gentianum*) the epichoric, most likely Brygian (in any case, pre-Greek) name, derived from a personal name *Gent(h)ius/Gent(h)ianus*, is very certain.

At the same time, although we strongly support derivation from the personal name, we still leave as an open possibility that in the basis of the radical part of the fortress's proper name lays an appellative – the plant name *gentian*. We truly believe that both toponyms, which are still not identified, most probably represent walled land holdings that served as shelters for the local population in times of danger from barbarian invasions in the period of Late Antiquity.

Ključne riječi: kasna antika, Prokopije, toponimija, etimologija, utvrda, Ἀργικιανόν (*Argicianum*), Γεντιανόν (*Gentianum*)

Keywords: Late Antiquity, Procopius, toponymy, etymology, fortress, Ἀργικιανόν (*Argicianum*), Γεντιανόν (*Gentianum*)